

לארבעת יוסף

ויקראו לפניו אבדך (בראשית מא, מג)
”זה יוסף שהיה אב בחכמה” (רש"י)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת שמות תשפ"ב • גליון נ"ד • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

אוצרות יוסף; גליוני הש"ס
דרוש ח, ברכות נה.

יִמַת יוֹסֵף וְכָל אַחֵיו (א, ט).

ענות צדק לא מזויפת - מרבה חיים

איתא בברכות (נה), אמר רב יהודה שלשה דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם כו'. והמנהיג עצמו ברבנות, דאמר רב חמא בר חנינא מפני מה מת יוסף קודם לאחיו, מפני שהנהיג עצמו ברבנות, וברש"י (ד"ה יוסף מת קודם לאחיו) דכתיב 'ימת יוסף וכל אחיו'.

הנה הענוה ענינה חיים, ועל כן משה רבינו שהיה עני מכל האדם (במדבר יב, ג), לכן אמרו בסוטה (ג) דמשה רבינו ע"ה לא מת, עיין שם. וכן בסנהדרין (צב). אמרו לעולם הוי קַבְלֵי וקיים, וברש"י (ד"ה הוי קבל) הוי עניו ותחיה עכ"ל, ומפורש דענוה מביאה חיים. וכן נאמר (דברים יז, כ) 'לבלתי רום לבבו מאחיו וגו' למען אירך ימים על ממלכתו, והוא גם כן כנ"ל דענוה מביאה אריכות ימים. וכן אמרו דהמנהיג עצמו ברבנות הוא אחד מהדברים המקצרים ימיו של אדם, ואם כן ממילא להיפוך מדה טובה מרובה (עיין יומא עו.) - הענוה מארכת ימיו של אדם.

וכן נאמר (תהלים מה, ה) 'והדרך צלח רכב על דבר אמת וענוה צדק ותורך נוראות ימינך', ובשבת (סג). דרשו על 'ותורך נוראות ימינך', שזוכה לדברים שנאמרו בימינה של תורה, שנאמר (משלי יז, ג) 'אורך ימים בימינה'. וזהו הקישור 'וענוה צדק', היינו על ידי ענוה צודקת ואמיתית [לאפוקי מזויפת] זוכין ל'ותורך נוראות ימינך', היינו לדברים

שנאמרו בימינה של תורה - אריכות ימים, דענוה מביאה חיים וכנ"ל.

ובגוף הדבר, עיין ירושלמי ברכות (פ"ד ה"א), למה נקרא שמה 'שנער' (בראשית יא, ב) ששריה מתים נערים, ומשמע דהך דמנהיג עצמו ברבנות דמקצר כו' הוא רק בבבל, עיין שם.

גליוני הש"ס
סוטה יב.

וּתְפַתַּח וְתִרְאֶהוּ אֶת הַיֵּלָד וְהִנֵּה נֶעֶר בְּכָה (ב, ט).

משה רבינו היה כהן גדול או לוי

בגמרא סוטה (יב, ב), 'והנה נער בוכה', קרי ליה ילד וקרי ליה נער (גדול משמע, רש"י). תנא, הוא ילד וקולו כנער, דברי רבי יהודה. אמר לו רבי נחמיה, אם כן עשיתו למשה רבינו בעל מום כו', וברש"י (ד"ה בעל מום) והוא לוי ונפסל בקול לעבודת השיר'.

עיין זבחים (קא: וקב), דיש מאן דאמר דמשה רבינו ע"ה היה כהן גדול כל ימיו, ואם כן בלאו הכי היה פסול לעבודת לוי, כמבואר בערכין (יא): אָתָם בְּשִׁלְחָם (הכהנים שנכנסו לעבודת לוי כגון שררו, רש"י) במיתה. ועיין שם ברש"י (ד"ה על עיסקי קול) דכתב גם כן שהיה מצווה לשודר לפי שמשוה לוי היה. ועיין ספר בנין אריאל (כאן), עיין שם היטב דבר נחמד בזה.

גליוני הש"ס
מעשרות פ"ב, פסחים נא.

וְיִהי בְּדֶרֶךְ בְּמִלּוֹן וְגו' (ה, טד).

הלן בעיר באמצע דרכו - עדיין בגדר 'הולכי דרכים' עיין שו"ת חכם צבי (סימן צה ד"ה ולענ"ד נראה), שכתב שם תוך התשובה: דכשהאדם הולך מעיר לעיר אף שיש ביניהם כמה עיירות (והוא באחת מן העירות), 'בדרך' מיקרי כל זמן שלא הגיע למקום חפצו, כדאמרינן בנחום איש גם זו, באורחא פיתו בהאי אושפיזא, ורבות כאלה, וקרא מסייע לן - ויהי 'בדרך' במלון, עכ"ל.

ויש ראייה לזה ממעשרות (פ"ב מ"א), המעלה פירות מן הגליל כו', אוכל מהם עד שהוא מגיע למקום שהוא הולך, עיין שם, דאין הבית קובע גם במקום שלן עד שמגיע למקום חפצו, וזולת ברוכלים המחזירים בעיירות דכל דרכם בנסיעת הדרך, ולכן גם מקום הלינה הוי קבע. ומה שאין כן בשאר אדם אף מקום שלן בדרך אינו קביעות, דהכל בדרך חשיב גם מקום הלינה עד שמגיע למקום חפצו.

אמנם כל זה לענין דינא, אבל בלשון בני אדם - ההולך מעיר לעיר מיד שהתחיל ללכת אפילו הוא בעיר עדיין, אומרים עליו שכבר הוא בעיר האחרת. עיין ירושלמי יומא (פ"ו ה"ו) כאיניש דסליק מטבריא לציפורין, עד דהוא בטבריא אמרין בצפורין הוא יתיב. ובקרבן העדה (ד"ה כאש): דהרוצה לעלות מטבריא לציפורי, אף שהוא עדיין בטבריא אומרים שהוא מאנשי ציפורי כיון שבדעתו לעלות לשם, עכ"ל.

לאכול פסחן וישנו לא יאכלו, דנראה כאכול פסחן בשני מקומות, דמאחר שישנו הסיוח דעתן לאכול עוד וחשיב ליה תנא כאכילת שני מקומות כו' עכ"ל, והוא גם כן כנ"ל דדעת הוא בחינת מקום, ולכן הסתלקות והתחדשות הדעת הוי כמקום אחר. ועיין עוד כהן דפסחים בירושלמי ברכות פ"ו ה"ח, שינוי מקום צריך לברך הסיע דעתו כמי שהוא שינוי מקום, ועיין מה שכתבתי על הגליון פסחים ריש מקום שנהגו בה מירושלמי יומא ומשו"ת הרשב"א, ועיין עוד ירושלמי ברכות פ"ה ה"ג הסיע דעת כמי שעקר את רגליו, ושם פ"ז ד"ו דבמקדש ודעתו לאכול בבית אחר חשיב קידוש במקום סעודה (ועיין עוד גליוני הש"ס ירושלמי ברכות פ"ו ה"ח ד"ה הסיע). הרי מתוך השוואתו בענין דעת שהוא בחינת מקומו של האדם לדברי הירושלמי הנ"ל, הנה נלמד דכוננת הירושלמי הוא, דהסתלקות והתחדשות הדעת הוי כבר כמקום אחר, דו"ק.

ולפי זה, נמצא מקור נגלה למה שנודע מדברי הבעש"ט הקדוש, דבמקום מחשבתו של אדם - שם הוא נמצא, עיין תולדות יעקב יוסף פרשת חיי שרה על הפסוק ואברהם זקן וגו' בפן הג': "שמעתי מפורש מפי מורי - במקום שחושב האדם שם הוא כולו", דו"ק, וראה עוד **שם משמואל** פרשת לך לך תרעה: "הגיד **כ"ק** אבי אדומ"ר **זצלצה"ה** (בעל יאבני נר), דבכל מקום שדעתו של אדם שם, נחשב כאילו הוא שם בפועל. וראייתו ממשנה עירובין פ"ד מ"ו, היה מכיר אילן או גדר ואמר שביתתי בעיקרו, קנה שם שביתה - כאילו היה שם בפועל" וכן הביא בשו"ת ארץ צבי ח"א סימן כו ד"ה מדי, בתשובתו להרה"ק הרא"ם מגור ז"ל: "וכ"ק אדמו"ר **בעל אגלי טל** זצוקלה"ה הביא ראייה מעירובין נ: היה מכיר... דבמקום שדעתו של אדם שם חשיב כאילו גוף האדם היה שם, וראה עוד שם.

שמאסוקפת העורה ולחץ קרוי 'דרך'. הנה דכל זמן שלא בא למקום חפצו אף שכבר קרוב מאוד לשם, מכל מקום מיקרי עדיין 'בדרך', ודו"ק.

ח דברי הירושלמי אלה, הביא רבינו גם באוצרות יוסף דרשה לשבת שובה שנת עת"ר פייסקא כו, וכתב בזה: "וארבעה הימים שבין יום כיפור לסוכות הואיל ומכנינים אז הסוכה, נחשבים הליכה לסוכה, ועל כן נחשב האדם גם כן כאילו הוא כבר בהסוכה, וכירושלמי יומא פ"ו ה"ו... דההולך מטבריא לציפורין מכיון שהתחיל ללכת אף שלא יצא עדיין מטבריא, מפסק הרשב"א שהוא כבר שהוא בציפורי ואמרו, עליו שהוא יושב בציפורי מפאת שהולך לשם", עיין שם. ועיין גליוני הש"ס ברכות ל, ד"ה משעה; שם ירושלמי ברכות פ"א ה"א ד"ה שם שרי.

ט דברי רבינו אלה דהירושלמי הוא רק בלשון בני אדם ולא לענין דינא, אמורים כלפי דברי הרשב"א ח"ג סימן תיד, שהביא בגליוני הש"ס פסחים שם, לענין מי שדעתו להעתיק דירתו מעיר לעיר אחרת, וכבר נשבע על זה, וטוען שאין חייב עוד לתת חלק בהוצאות הקהל שבעיר ההיא, הואיל ודעתו להעתיק דירתו משם והכל הולך אחר הכוונה, ופסק הרשב"א שהוא נזון כבני העיר הראשונה, ואין הכוונה עוקרתו מכאן ופוטרת משום דבר. ולאחר שהביא דברי הירושלמי כתב, דזהו רק בלשון בני אדם, ולענין הדין אין זה מועיל כלל, עיין שם.

וגוף דברי הירושלמי יומא הנזכר, מבואר בגליוני הש"ס ירושלמי זרעים כרך א אות לו: "דעת הוא בחינת מקום, שכן בדעתו לחזור אין לו חומרי מקום שהלך לשם (עיין פסחים טז), דעל ידי הדעת לחזור למקומו חשיב כאילו הוא במקומו עדיין, ובשלהי פסחים קכ, במשנה, ישנו מקצתן יאכלו כולן לא יאכלו, וברשב"ם (ד"ה שינו) אם התחילו

א לשון בעלי התוספות כאן: "יוסף מת תחלה, ולמה לפי שנהג עצמו ברבנות, ואינו למלכות שקוברת בעליה", (ועיין תפארת יהונתן פרשת קרח ד"ה ויקח הב').

ב "לשון אפל, עשה עצמך אפל ושלם", רש"י שם.

ג כי שנער אפל, בבל, כמו שנאמר (בראשית יט, ט) בדור הפלגה 'על כן קרא שמה בבל'. ומדנקרא שמה של בבל 'שנער' משום דשריה מתים נערים, הרי דדייקא שם היה כן.

ד עיין רש"י כאן ד"ה נער בוכה: "קולו כנער". וברמב"ן כתב עליו: "וכבר דחו זה ואמרו - אם כן עשיתה למשה רבינו בעל מום", (ועיין עוד גור אריה כאן אות י; שו"ת חתם סופר ארח סימן יב ד"ה ואגב אומר; ד"ה ולפי"ה א).

ה ואם כן קשה גם על רש"י ערכין, שכתב דמשה היה כשר לעבודת לוי, והרי כהנים אסורים בעבודת הלוי.

ו כשהיה בדרך - לן (ביתו הוא לשון ליה, ראה אונקלוס בראשית יט, ב) באכסניא. הרי שאף שהיה לן במלון ולא היה בדרך ממש, מכל מקום כיון שעוד לא הגיע למחוז חפצו, שפיר מיקרי עדיין 'בדרך' - באורחא.

ובהמשך כתב רבינו: "ומה שכתב החכם צבי, כדאמרינן בנחום איש גם זו 'באורחא ביתו בהאי אושפיזא, לא ידעתי מקום מש"ס אצל נחום איש גם זו, ואף גם אצל תנא אחר אין בזכרוננו ארבע תיבות אלו יחד, ואך לשון קרוב לזה יש בברכות ס: כי הא דרבי עקיבא דהוה קאזיל באורחא, מטא להאיא מתא, בעא אושפיזא". (ראף דכוננת החכם צבי נראה שהוא לגמרא תענית כא, אולם לא נזכר שם לשון זה שהביא, ושמהו למד דכל זמן שלא הגיע למקום חפצו מיקרי 'בדרך').

ז עיין פסחים צד: 'דרך רחוקה' (במדבר ט, י), שומע אני מהלך שנים או שלשה ימים, כשהוא אומר (שם שם, יג) 'בדרך לא היה', מגיד

פנינים יקרים מתוך ספרי רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל ז"ע בענין קריאת הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום

גליוני הש"ס
ברכות ה.

קריאת שמו"ת עם הציבור

היינו אחרי תפילת שמונה עשרה דשחרית

בגמרא ברכות (ה), לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום כו', שכל המשלים פרשיותיו עם הציבור מאריכין לו ימיו ושנותיו.

עיין ספר הפרדס לרש"י (סימן צט), דהיה מנהג בימיו שאחר שהתפללו הציבור תפלת שמונה עשרה דשחרית, היו אומרים כל הציבור פרשת השבוע שנים מקרא ואחד תרגום, עיין שם. ויתכן שהיה מנהג זה גם בזמן הש"ס, ומדוקדק לשון 'עם הציבור' כמשמעו.

אם אפשר להתחיל בקריאת שמו"ת אחרי תפילת מנחה בשבת

ומה שכתבו התוספות (שם ה: ד"ה ישלים פרשיותיו עם הציבור), נראה דכל השבוע - מכיון דמתחילין לקרות הפרשה, דהיינו ממנחת שבת ואילך עד שבת הבאה - נקראת עם הציבור עיין שם, עיין שו"ת רדב"ז (ח"א סימן רפח) דעתו, דהכי עדיף להתחיל מיד אחר מנחת שבת מלהתחיל מיום ראשון, כדי שלא יהא מקום למקטרג, כדרך שקורין בראשית ביום שמחת תורה סמוך לסיום התורה. וזוהי הטעם אני רגיל לסמוך שתי הקריאות, ואפילו בברכה אני מפסיק ביניהם כו', עכ"ל.

אם חולה ומצטער פטורים מקריאת שמו"ת

ובגוף הדין דשנים מקרא ואחד תרגום, עיין שו"ת רדב"ז (ח"ג סימן תתש"ד ד"ה תשובה) כמה פרטים בזה. ומה שכתב שם: ולענין החולה ורואה אני שהוא פטור לגמרי, ולא יהא אלא מצטער שהוא פטור מן הסוכה (סוכה כה) - שהיא מצות עשה מן התורה עכ"ל, דבריו צריך עיון גדול, דמה זה ענין למצטער דסוכה, דשם הא לא הקלה תורה כלל במצוה בשביל הצער, רק הטעם

(א) רמזו בפרשתנו בפסוק 'ואלה שמות בני ישראל', ראה **בעל הטורים** כאן: "שמות בני ישראל, ראשי תיבות - ו'אדם א'שר ל'ומד ה'סדר, שנים מקרא ואחד תרגום, בקול נעים ישיר, ויחה שנים רבות א'רוכים לעולם". וכעין זה **בלבוש** או"ח סימן רפה סעיף א': "חייבו חכמינו ז"ל... שנים מקרא ואחד תרגום... וסימנין - ו'אלה שמות בני ישראל, ו'חייב אדם לקרות הפרשה, שנים מקרא ואחד תרגום".

(ב) שכתב: "ומפסירין בקידוש עד עושה שלום, ויושבין הציבור ומסדרין הפרשה דעינא דיומא דשנים מקרא ואחד תרגום... אמר מורי, כך שמעתי שוהגין בבתי נכסיות של חכמי הדור".

(ג) שהביא שם מי שכתב, דרק מיום ראשון ואילך, אבל בשבת אפילו אחר מנחה לא יצא, כיון שבאותה שבת קראו הפרשה שעברה, ועל זה כתב הרדב"ז: "ואינו רואה לזה טעם, כי מאחר שהתחילו לקרותה למה לא תהיה אז זמנה, ואי לאו דמסתפינא אמניא דהכי עדיף...".

(ד) עיין **טור** או"ח סימן תרס"ט: "לכך קורין בשמיני עצרת פרשת ואת הברכה ומיד מתחילין בראשית, כדי שלא יהא פתחון פה לטען לקטרג לומר כבר סיימו אותה ואינם רוצין לקריתה עוד".

(ה) שנשאל: "על מה שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות ה) חייב אדם להשלים פרשיותיו עם הציבור, אם היה סומא או חולה בעיניו ואין יכול לקרות אם הוא מחוייב ללכת אצל אחר שיקרא והוא ישמע, וכן אם אינו יודע לקרות אם פטור מחיוב זה, ואם אין לו אונס אם נפטר בשמיעה שיקרא אחר והוא

והנה לענין הספק הקדום (ציונים לתורה שם בחלת הכלל) - אי בקריאת התורה השמיעה היא המצוה, או המצוה על כל אחד ואחד לקרות - רק שהקורא מוציא אותם בקריאתו, הנה מצאתי עוד הדבר מבואר בשו"ת מהר"י ברונא (סימן קג), וז"ל: אמר אלי רבי בנדיט, ששאל את מהר"י ווייל ז"ל, השומע מן הקורא קריאת התורה בבית הכנסת, אם יוצא בזה פעם אחת די מקרא, ושוב לא יצטרך לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום, אלא מקרא פעם אחד [ואחד תרגום]. והשיב דלא יצא, משום דלא קיימא בבית הכנסת רק לשמיעה, ולא לקריאה. ונראה לי, דמסתמא ראיא דידיה מודאמרינן בפרק חוקת הבתים (בבא בתרא מג), דלשמיעה קיימא, לא מצי מסלק נפשיה, עכ"ל ז"ל.

והנה מבוארת דעת המהר"י ווייל ז"ל להשמיעה היא המצוה, לא שמחוייבם כל אחד ואחד לקרות - וחשיבי קוראים מפאת שהקורא מוציא אותם בזה, דאילו היו נחשבים קוראים, היה ראוי שיצאו בזה די פעם אחד מקרא - לענין שנים מקרא ואחד תרגום, ורק נחשבים שומעים לבד - לא קוראים, וכמפורש בדבריו ז"ל, ואם כן על כרחך דכך היא המצוה - השמיעה לבד.

ציונים לתורה
כלל ז'

תשלומין בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום

בגוף עניין ההשלמה במצוות, הנה כבר הבאתי לעיל (ציונים לתורה שם) איזה ענייני השלמה, ואולם בגמרא (ברכות כו.) מצאנוהו מבואר שם בתפלה. וכן בהבדלה, דאמרו בערבי פסחים (ק), מי שלא הבדיל במוצאי שבת, מובדיל והולך כל היום כולו (עיין שם חילופי גירסאות), דנו שם הראשונים ז"ל (עיין ר"ן שם כא: מדפי הר"ף ד"ה מ"י, רא"ש ברכות פ"ג סימן ב) אם הוא בתורת השלמה, או הוא מפאת היות כל היום זמן בעצם לדיעבד, ועל כל פנים אם הוא בתורת השלמה, הרי היא השלמה מבוארת בגמרא, אבל שנדון מסברתנו עניין השלמה במצוה שעבר זמנה, וודאי אין לנו.

עיין עוד טור ושלחן ערוך אורח חיים סימן רע"א (סעיף ח), דקידוש דליה יש לו תשלומין ביום, וסימן רפ"ה (סעיף ד), דקריאת שנים מקרא ואחד תרגום יש לה תשלומין. ועיין עוד שלחן ערוך יורה דעה (סימן שצו), לענין תשלומין באבילות.

שמצוה על פה... וראה עוד שם לענין מי שאינו יודע לקרות. (1) דקיל מחולה. דבמצטער רק הוא פטור אבל משמשו חייב, ובחולה גם משמשו פטור, כדאינא בסוכה כו. ע"ש.

(2) שכתב: "...ודאי שאלתך אינה אלא ביחיד הקורא לצאת ידי חובת שנים מקרא ואחד תרגום הי' מניינו עדיף. ומסתברא לי, דאם זה הקורא הוא בקי בקריאה בניקוד ובטעמים וסוף פסוק, ודאי בספר תורה עדיף, שהרי יש בו קדושה רבה, ועיקר עשייתה לקריאה, דמצות עשה על כל איש מישראל לכתוב לו ספר תורה... ועדיף טפי מן החומשים שאף על פי שניתנו לכתב ונהוגו לכתב, אין זו עיקר המצוה אלא עיקר מצות ספר תורה בתיקונו, ומכל מקום אם אינו בקי בקריאה, בחומש עדיף שיש בו נקודות וטעמים ויש בהם קדושה", עיין שם.

(ח) וכן העיר רבינו **בגליוני הש"ס** גיטין מא. בתוספות ד"ה לישא, על דברי הרדב"ז אלה: "עיין **אתון דאורייתא** כלל יג. ועיין עוד שו"ת **רדב"ז** ח"ג סימן תתסז... ומוכח דאונס עושה פטור", ועיין שם. ובגוף הנידון 'אי אונס במצות עשה עושה פטור', עיין עוד **אתון דאורייתא** קונטרס אחרון כלל יג, בסופו: **היא האוצר** מערכת א כלל כד ד"ה אונס; שם כלל כו; שם כלל כז ד"ה אונס- וע"ע נבחים: **גליוני הש"ס** ירושלמי זרעים כ"ג א אות קצ, (וראה **הסאת יוסף** פרשת בא עמוד ער-א והערה תרעח).

(ט) רבינו זן שם בדין תשלומין במצוות ספירת העומר, חנוכה, סעודת ליל שבת וסעודת ליל יום טוב ראשון.

משום דענין המצוה תשבו כעין תדורו (שם כו.), וכשמצטער אינו כעין תדורו, שאין אדם דר בדירה של צער ואין ענין המצוה בכך. ועיין **רוקח** (סימן ר"ה כל האורח) דאפילו חולה פטור מסוכה, רק בחולה מחמת הסוכה, עיין שם, והיינו אם הישיבה בסוכה הוא מזיק לחלוין, אבל אם אין רע לחלוין - ישיבתו בסוכה יותר מבבית, פשיטא דחייב בסוכה גם בחולה וכל שכן במצטער, וצריך עיון, ודו"ק.

קריאת שמו"ת בספר תורה

ועיין עוד שו"ת רדב"ז (שם סימן תתקסד), אי מצוה מן המובחר לקרוא שנים מקרא בספר תורה, עיין שם היטב בזה.

ציונים לתורה
כלל ט

סומא פטור מקריאת שמו"ת

עיין שו"ת הרדב"ז (ח"ג סימן תתסז), שכתב: דסומא אין חייב לשמוע שנים מקרא ואחד תרגום מפי אחר, דכיון דדברים שכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה, ובכתב אי אפשר לו, שהרי אינו רואה, לא מצינו דבר שיהיה פטור על ידי עצמו משום דלא שייך, ויתחייב על ידי אחרים. וראיה מהא דרב ששת הו' מהדר אפיה וגריס בשעה שהו' קוראין בתורה (ברכות ה), ואיכא מאן דאמר (תוספות סוטה לט. ד"ה כיון) משום דרב ששת סגי נהור הו', ולא היה חייב בשמיעת התורה, ומשום הכי מהדר אפיה וגריס, עכ"ל.

דע, דמרדכי"ו אלה יש לדקדק לכאורה, דאונס במצוה עשה עושה 'פטור', ולא שהוא מחוייב אלא שאינו יכול לקיים חיובו, רק דמפאת האונס פטור לגמרי, וכמו שכתב ז"ל דסומא כיון דאי אפשר לו לקרות שהרי אינו רואה לכן 'פטור' משום דלא שייך, ועל כן גם על ידי אחרים אינו מחתייב. עיין שם 'אי אונס בין חיוב דאורייתא לדרבנן, וכבר הארכת בענין זה 'אי אונס במצוה עשה עושה פטור' - **באתון דאורייתא** (כלל יג) **ובית האוצר** (מערכת א כלל כו), עיין שם.

סומא על לא". והשיב על זה הרדב"ז: "הדבר ברור דשומע מקרא, ומקרא מגילה ותקיעת שופר וקריאת התורה בשבת והשומע תפלה מן החון כל אלו יוכיחו דשומע מקרא, ולפיכך אם שמע מלה במלה פשיטא דיצא אפילו שיהיה השומע אדם גדול, דלא הו' הא דאמר רבי יהושע (ברכות שם) לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור עדיף מכל הני דאמרינן לעיל... הלכך אם שמע שנים מקרא ואחד תרגום יצא ובלבד שיזכור מלה במלה".

ולאחר שכתב בדין חולה (שהוא לישון בדבריו רבינו), כתב עוד לגבי סומא: "דחילאי בפלוגתא למאן דאמר פטור מכל מצות האמורות בתורה (עיין קידושין לא) פטור גם מזה, ולמאן דאמר חייב (שם) חייב גם בזו. ומכל מקום נראה לי, דאפילו למאן דאמר סומא חייב במצות - פטור מחיוב זה, דכיון דדברים שכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה (תוספות ד:), וזה אי אפשר בכתב דהא אינו רואה, וכן פטרינן ליה מכל מצות התלויות בראייה אפילו שהם מן התורה, כגון עלות וליראות (עיין חגיגה ב) ועדות (עיין רש"י דה' מס: ד"ה איתוי סומא), וכל שכן דפטור מחיוב זה דהוי מדרבנן בעלמא. ואף על גב דהאכא אפשר על ידי שמיעה, לא מצינו דבר שיהיה פטור על ידי עצמו משום דלא שייך ויתחייב על ידי אחרים, וראיה מהא דרב ששת הו' מהדר אפיה וגריס בשעה שהו' קורין בתורה, ואיכא מאן דאמר (עיין תוספות סוטה לט. ד"ה כיון) משום דרב ששת סגי נהור הו' (עיין ברכות ה) ולא היה חייב בשמיעת התורה, ומשום הכי מהדר אפיה וגריס, ומשום האי טעמא חייב בתורה שבעל פה לפי

ידוע תדע

הרחבת הידיעות במשנתו של רבינו

"מלמד שהחזירוהו למשה על כל המצריות כולן ולא ינק, אמר, פה שעתיך לדבר עם השכינה יינק דבר טמא" (סוטה יב:)

האם אפשר להוכיח מכך שגם מי שאינו מוזהר על לא-תעשה אין ראוי שיעניש עליה?

התשובה לידוע תדע' מפרשת ויחי: "עד יעקב לא הוה חולשא, אתא יעקב בעא רחמי והוה חולשא" - בית עד יעקב לא היה חולי כלל? ראה **גליוני הש"ס** בבא מציעא פז.

דוגמא אחת נמצאה ביומנו של הגאון רבי שלמה שטענציל זצ"ל מו"ץ סאסנאוועזע ובעל 'קהלת שלמה', מה שבדידיה היו עובדא:

"ה' תמוז נולד לי בן, ובהקשותה בלדתה לקח אותו הרופא על ידי כפות. ואז כתבתי תשובה להגאון מה"ז יוסף ענגיל נ"י מק"ק בענדין לענין פדיון הבן, לאשר הגאון מקינסק נ"י בספרו חלקת יואב מהדורא קמא (סימן כו) כתב לעשות הפדיון בלא ברכה, וכתב שהסכימו עמו גדולי הדור, והוא (-רבינו ז"ע) הסכים לעשות הפדיון בברכה. אמנם לאשר חותני נ"י כתב לסאכטשאוו לשאול להגה"ק שליט"א (-בעל 'אבני נזר' זצ"ל) משם, והסכימה דעתו לעשות הפדיון בלא ברכה, עשיתי הפדיון בלא ברכה. רק ברכת שהחיינו ברכתי על פרי חדש, אף שהיה בין המצרים ו' אב, מכל מקום לענין זה סמכתי על הרב מה"ו יוסף ענגיל, כיון שאיסור לברך שהחיינו בין המצרים בודאי שאינו חומר מאיסור דרבנן דספיקו לקולא, וגם הגאון מקינסק לא החליט הדבר שאינו חייב בפדיון רק מכח ספק שאין לברך דספק ברכות להקל, אבל לענין שהחיינו הרי על פרי חדש בודאי דלא הוי ברכה לבטלה המברך בין המצרים".

"זה שמי לעולם" (מט, כב)

שנות אברכותו של רבינו

הגה"ק רבי יוסף ענגיל זי"ע בעיר בענדין (ה)

אלה תולדות יוסף

בישבו בבענדין, בשנת תרמ"ב, והוא כבן עשרים ושתיים, נולדה לו לרבינו בתו היחידה מרת מרים ע"ה, שכעבור שנים, בשנת תרנ"ח, נישאה להגה"צ רבי יצחק מנחם מארגנשטערן זצ"ל הי"ד, בנו של הרה"ק רבי צבי הירש מלוקוב זצ"ל, בנו של הרה"ק רבי חיים ישראל מקאצק-פילוב זצ"ל, בנו של הרה"ק רבי דוד מקאצק זצ"ל, בן הרה"ק רבי מנחם מענדל מקאצק זצ"ל.

חתנו רבי יצחק מנחם זצ"ל, "היו לו תכונות אישיות מספיקות משל עצמו, אשר בתנאים אחרים היו עשויים לקבוע מעמד עצמאי עבורו, בשל מידותיו האישיות. כשלעצמו היה תלמיד חכם...², כך העיד עליו בנו, ר' דוד מארגנשטערן, אולם העדיף לקיים בעצמו מאמרם ז"ל (ברכות ז): "גדולה שימושה יותר מלימודה", וכהגדרת בנו הנזכר: "מעמדו היה כזה, שאפשר היה לכנותו בשם מזכירו הפרטי של חותנו... הוא היה לו למשרת נאמן. תמיד עמד על המשמר ותמיד חש לעזרתו, והיה עושה הכל כדי להקל את המעמסה שעל חותנו..."

"בעלות התשוקה בקרבי"

כאמור, עוד בימי נעוריו הקדיש שעות רבות מדי יום ביומו, לכתובת חידושי הרבים בכל מוכני התורה. הריים של ניירות ומחברות נערמו בביתו שבבענדין, ובהם אוצרות יקרים ומסולאים מפז, בכל מקצועות התורה.

עוד בימי מגוריו בעיר בענדין, הוציא רבינו את שבעת ספריו הראשונים: 'ע' פנים לתורה', 'לקח טוב', 'אתון דאורייתא', 'בית האוצר', 'גבורות שמונים', 'ציונים לתורה', וכן 'בן פורת' ח"א הוכן לדפוס שם.

וזו לשונו בהקדמת ספרו 'ע' פנים לתורה': "בעלות התשוקה בקרבי זה זמן לא כביר, להעלות את החידושים אשר חנן ה' אותי עלי מכבש הדפוס, מטעמים הכמוסים עמדי חתומים באוצרות לבבי".

בספרו זה, בו הראה את רב חילו לאורייתא, הביאו שבעים תירוצים לקושיא אחת [בסתירת דברי רב אשי פסחים דף מ"ד ע"ב, לדבריו זכחים דף צ"ז ע"ב בסוגיא דיקדש להיות כמוהו¹]. חיבור זה החל רבינו לכתוב בהיותו אברך צעיר בן עשרים שנה בלבד², ונדפס חמש שנים לאחר מכן בשנת תרמ"ט, בהיותו עוסק בסוגיא ד"היתר מצטרף לאיסור".

כנספח לספרו, צירף רבינו קונטרס נוסף שקראו בשם 'שב דנחמתא', אותו כתב לזכרה של אמו הצדקת ע"ה, שהלכה לעולמה שנה קודם לכן, ביום ז' שבט תרמ"ה, וכאמור, נבצר מרבינו להשתתף בהלווייתה. את מר לבו שפך בין דפי הספר, תוך רעיונות והגיגים שחידש ביושבו "שבעה" בימי האבל על פטירתה³.

שמועותיו מתבררין

ספרו זה הראשון - הרעיש את עולם התורה בשעתו. הרבה צורבים מופלגי תורה, ואף תלמידי חכמים באים בשנים, באו להתפלפל עם רבינו בעניני הספר, פנים אל פנים או בחלופי מכתבים.

מעשה בשני בחורים, שלמדו את הספר וחשבו לתומם כי מצאו פיראא עצומה לדברי רבינו, מתוך רש"י מפורש על הש"ס. תוך שהם משתאים על שאשתמיט ליה לרבינו רש"י מפורש, קרא זה אל זה ואמר: "הבה נעלה אל הגאון המחבר ונרצה לפניו את קושייתנו". ואכן בצהרי יום שבת קודש התדפקו שני הבחורים על דלתו של רבינו, שעה שישב עם מקורביו לשותות כוס תה ולשוחח בשעשועי אורייתא, וביקשו רשות להקשות לפניו קושיא שעלתה להם בעת שלמדו את ספרו, מדברי רש"י שבש"ס.

והנה, טרם כילו לדבר ולסיים את קושייתם, עלתה נהרא על פני רבינו והוא נענה להם: "הרי אני לומד בש"ס דפוס זיטאמיר...". אייתי ספר וחזו, כי לפי הגירסא בש"ס זיטאמיר, קושייתם בטלה וחידושו של רבינו אמת ויציב הוא⁴.

תשובות מאהבה

ספרו זה, ואחריו ספריו הבאים, הילכו את שמו הטוב עד למרחקים. בכל מקומות מושבותיהם של ישראל, הגיע שמעו של רבינו וגדולת תורתו, ורבים מלומדי התורה שחו אודותיו בהתפעלות.

עד מהרה החלו לפנות אל רבינו בשאלות רבות, בהלכה ובפלפול, וגם שאלות קשות וסבוכות בדת של תורה, כדי שיויר רבינו דעה וילמדם את הדרך ילכו בה.

כך ישב רבינו בבענדין שנים רבות, אב בחכמה ורך בשנים, ללא שום תואר רבנות, ומשיב כהלכה תשובות ערוכות וארוכות בכל ארבעת חלקי שולחן ערוך. כתר תורה מונחת בקרן זוית וכל הרוצה בא ליהנות מזיו אורה של תורה.

ישנת חרמים

מכתבי הלומדים עם הארות ומשא ומתן במשנת רבינו

לכבוד מכון אוהבי תורה.

בענין מה שנכתב בגליון (פרשת ויחי, עמוד ג) אודות הקירבה שבין הגה"ק מקאז'גלוב הי"ד לרבינו.

מצו"ב מה שכתבתי עוד בזה בספרי שנדפס לאחרונה "בנסוע הארון" בסדר מסעות האמרי אמת זי"ע לארץ הקודש (עמ' שפח הערה 134).

מה ששמעתי בזה בימי נעוריו מהרה"ח המופלג ר' מוטל שטלברג ז"ל, שהיה מתלמידי ישיבת חכמי לובלין, ושנה אחת כשחזר רבו הגה"ק מקוז'גלוב הי"ד מעיירת קייט מסויימת ששהה בה, הכיר עליו שהוא מרבה להתפעל מגדולתו של מרן האמרי אמת זי"ע. כששאלו לפשר דבר, סיפר לו הגה"ק מקוז'גלוב הי"ד שהנה הוא זה שאמר בשעתו את החידוש הנזכר לפני הג"ר יוסף ענגיל ז"ל (כשהתגורר עוד בבענדין שבפולין) שלפי דברי הספרי זוטא מיושבת קושיית הרוקח, והנה בשנה זו בעת שהתהלך במשעולי עיירת הקייט עם הרבי מגור, והגיעו לשוחח בענין שיטת הספרי זוטא בטומאת מת, החל לומר לפני הרבי מגור כי לפי זה יש ליישב את קושיית הרוקח לענין 'מדלגין היינו', ויהי הוא טרם כילה להוציא מפיו את סיום דבריו, פנה אליו הרבי ושאל בכחצי חיוך: 'איז דו ביסט דעם 'אברך אהד'?' (הנוכח בגליוני הש"ס שם). והיה הגה"ק מקוז'גלוב הי"ד משבח להפליא את מהירות תפיסתו של מרן האמרי אמת זי"ע ואת כח זכרונו הנפלא. עד כאן.

הצלחה וסייעתא דשמיא

מיכאל אריה ראנד, אשדוד יצ"ו

א) הרחבנו עליו בספר החדש שיצא זה עתה לאור עולם - 'אוצרות יוסף שביעית בזמן הזה', במבוא 'ספרי דבי רב' עמוד 32 הערה לג.

ב) רבינו מזכיר בספריו, ראה 'גליוני הש"ס' יבמות טג: ד"ה ומה: "וחתני כמוהו"ר מנחם מענדיל שליט"א העיני דטענת בן עזא... וכוונה אמר...", וראה עוד 'גליוני הש"ס' פסחים נ: בתוס' ד"ה מקום: "וחתני כמהו"ר מנחם מענדיל שליט"א העירני..."

ג) ברישומי התולדות עמוד 35-36. ומשם הציטוט הבא.

ד) מתוך נוסח שער הספר.

ה) כלשון רבינו בהקדמתו: "כתבתי זה כחמש שנים".

א) רבינו מזכיר תשובה זו בגליוני הש"ס ירושלמי זרעים כרך ב אות מז: "מה שכתבתי בתשובה לסאסנאוועזע בענין פדיון הבן בדפוס ספיקא כל דהו צריך לברך...". אך בשרת' בן פורת' לא נדפסה תשובה זו.

כל השביעיין חביבין!

לראשונה מזה צ"ד שנים
הופיע ויצא לאור הספר המפורסם:

אוצרות יוסף
שביעית בזמן הזה

יסודות וגדרי מצות השמיטה בזמן הזה

מאור תורתו הבהיר של

שר התורה וגאון הגאונים

הגה"ק רבי יוסף ענגיל זיע"א

בתוספת קונטרס

תפארת יוסף

בו נאספו פנינים יקרים מכל ספרי רבינו

על משניות וירושלמי מסכת שביעית

וכל עניני שמיטה

ההבטחה האחרונה של מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי
אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון!
שמחוללת פלאים:

להצטרפות: מוקד אוהבי תורה: 1800-200-855

מכון אוהבי תורה

איסור הדיבור בשבת בעסקיו
- משום כבוד שבת

מצאתי בשו"ת מהרי"ל (סימן רא) דכתב: "... ובשבת (פרק היה שואל) מחלק בין הרהור בשבת להרהור בת"ת דבית הכנסת, דבשבת כתיב דיבור כו', ובשבת נמי היא גופה תימא, כיון דטעמא משום טורח ותענוג הוא, מה לי דיבור מה לי הרהור (פירוש), דכשמהרהר בעסקיו נמי הוא טורח ומבטל עונג שבת), אלא נראה לי... משום דלא הקפידה תורה אלא על הדיבור דמפורסם ואוושא מילתא, ואין זה כבוד שבת, מידי דהוי אדברים שבצינעא דשרי בשבת, ולא אסרינן אלא שבפרהסיא משום כבוד שבת, עכ"ל ז"ל.

ולמדנו חידוש מדבריו, דאיסור הדיבור בשבת בעסקיו הוא משום כבוד שבת, וכבוד הוא רק לפני חבירו, ועל כן הרהור - דאין חבירו יודע בו, שפיר שרי.

גליוני הש"ס שבת קיג: ד"ה דבור אסור

אם יש חיוב שמחה בשבת

אבל מידי דאית ביה תענוג ולית ביה שמחה (שבת סב). מכאן דקדק בספר בכור שור (שלהי תענית), דשמחה ועונג תרי מילי נינהו, ועל כן אף דכתיב (ישעיה נח, ג) 'וקראת לשבת עונג', מכל מקום אין חיוב שמחה בשבת, עיין שם היטב.

וכבר הארכתי במקום אחר בעניין חיוב שמחה בשבת. ועיין עוד בזה לשון שו"ת הרא"ש (כלל ה אות ח) דמרהיטת לשונו שם משמע דיש גם בשבת מצות שמחה, עיין שם היטב... ועיין מנחות (סה). עמד ותיקנה אחר שבת כדי שיהו ישראל מתענגין שני ימים, ומשמע... דאין עניין שמחה בשבת, מדלא אמר מתענגין ושמחין, אם לא דבכלל עונג איתיה גם לשמחה, ואולם אין לדקדק שם כל כך, כי הם דברי הצדוקי.

גליוני הש"ס שבת סב: ד"ה אבל מידי

אכילה וכל הנאות הגוף
בכלל עונג שבת

כל המענג את השבת (שבת קיח). לשון הרי"ף כל מי שמענג עצמו בשבת. והנני להעתיק לשון היראים (סימן צט) מה שכתב במצות עונג שבת, וז"ל: מצות עונג שבת הילכתא גמירי לה, ואתא ישעיה ואסמכיה אקרא דכתיב 'וקראת לשבת עונג' כו', ומנלן דעונג איקרי אכילה, דכתיב (ישעיה נח, יד) 'אז תתענג על ד' וגו', והאכלתין נחלת יעקב אביך' (נראה כוונתו, דמדקרא קרא להאכלה 'אז תתענג', הוא הדין לגבי האדם אכילתו קרויה עונג. וי"ל עוד דאכילה קרויה עונג אחרי היות שכרה 'והאכלתין', והוי

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון!

(הבטחתו של רבינו זי"ע סמוך להסתלקותו, באזני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולהתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com